

Uporaba infinitivnih rečenica u istrorumunjskom žejanskom dijalektu i u munskom čakavskom govoru

Zvezdana Vrzić i Silvana Vranić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
zvzric@ffri.hr

UDK: 811.163.42'282.2'367(497.5 Istra)
izvorni znanstveni rad
<https://doi.org/10.17234/9789531758819.46>

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
silvana.vranic@uniri.hr

U članku se opisuje distribucija infinitivnih rečenica kao dopuna glagolima, u prvom redu punoznačnim, u dvama varijetetima: žejanskom dijalektu istrorumunjskoga jezika i u njemu prostorno najbližemu hrvatskom čakavskom govoru – munskom govoru ikavsko-ekavskoga dijalekta. Cilj je analize terenskim istraživanjem prikupljenih podataka bio doprinijeti potpunijem poznavanju toga dijela sintakse obaju sustava i usporediti ih. Njihova sličnost i mogući međusobni jezični utjecaj uvjetovani su dvojezičnošću stanovnika Žejana, koji uz svoj žejanski od hrvatskih organskih idioma govore ponajviše upravo munski. Zaključuje se da je uporaba infinitivnih dopunskih rečenica i u žejanskom i u munskom moguća uz velik broj punoznačnih kontrolnih glagola, da se ta distribucija u dva varijeteta uglavnom preklapa te da je u žejanskom znatno različita od rumunjskoga jezika u kojem je uporaba infinitivnih rečenica uz punoznačne glagole jako ograničena i fakultativna.

Ključne riječi: istrorumunjski žejanski dijalekt, čakavski munski govor, dopunske infinitivne rečenice, balkanski jezični savez

1. UVOD

Cilj je ovoga rada opisati dio distribucije infinitivnih rečenica u istrorumunjskom, visokougroženom istarskom jeziku, i usporediti dobivene rezultate s distribucijom takvih rečenica u njemu prostorno najbližem dijalektu čakavskoga narječja hrvatskoga jezika, ikavsko-ekavskomu.^{1,2}

¹ Istraživanje je infinitiva u istrorumunjskom jeziku provedeno u okviru znanstvenoga projekta *Documentation of the Vlashki/Zhejanski Language* američke Nacionalne zaklade za znanost pod brojem 1160696.

² Istraživanje je infinitiva u munskom govoru provedeno u okviru znanstvene potpore *Prilozi za istraživanje čakavskih dijalekata na području zapadne Hrvatske* Sveučilišta u Rijeci.

Dva su razloga tomu. Prvi je taj što distribucija infinitivnih rečenica u istrorumunjskom još nije podrobnije opisana,³ a slično je i s hrvatskim čakavskim idiomima,⁴ pa bi rad trebao doprinijeti potpunijem poznavanju toga dijela sintakse obaju sustava. Drugi je razlog što je pitanje uporabe infinitivnih rečenica u istrorumunjskom jedno od mogućih, a dosad neobrađenih primjera jezične promjene izazvane jezičnim dodirima (tzv. *contact-induced language change*).⁵ Barem od rada Kristiana Sandfelda (1930) nadalje djelomičan se ili potpun gubitak morfološkoga infinitiva i njegova zamjena finitnim zavisnim rečenicama drži jednim od razlikovnih obilježja jezika balkanskoga jezičnoga saveza (v. npr. Joseph 1983, Friedman 2005, Mišeska Tomić 2004), pa je tako proučavanje ove pojave u istrorumunjskom povezano i s pitanjem sličnosti i razlika između istrorumunjskoga i rumunjskoga jezika koji tomu savezu pripada (Mišeska Tomić 2006: 413–655).

³ Sextil Pușcariu ukratko je opisao uporabu infinitiva (1926: 253–255) i usporedio je s onom u rumunjskom jeziku. Primijetio je da se infinitiv u istrorumunjskom koristi više nego u rumunjskom, gdje ga najčešće zamjenjuju finitne zavisne konstrukcije s veznicima *să* i *că*: *să* + konjuktiv i *că* + indikativ. Drugi, opširniji gramatički opisi istrorumunjskoga jezika, npr. onaj Augusta Kovačeca (1998) i Iulije Zegrean (2012), ne bave se opisom distribucije infinitiva.

⁴ O uporabi je infinitiva u čakavskom narječju (konkretno u govoru Orbanica) pisala opširnije Janneke Kalsbeek (1998: 281–292; 2003: 103–113). Razlikuje samostalni infinitiv, koji se rabi u narativnom tekstu, u funkciji direktiva i češće prohibitiva, od nesamostalnog (u futuru, s *buden* itd., u konstrukcijama *nemoj/nemojte* i nesvršenoga ili svršenoga infinitiva, infinitiva ovisnoga o punoznačnim glagolima, infinitiva u neosobnim glagolskim konstrukcijama te onoga ovisnoga o imenicama, pridjevima, priložima i prijedlozima). Ostali radovi sadrže samo ponešto napomena (npr. Vranić 2003: 151–167). Uporabom se infinitiva u hrvatskom standardnom jeziku podrobno bavila Jasna Melvinger u svojoj doktorskoj disertaciji obranjenoj 1980. Uz šire postavljene radove u kojima se razrađuje uporaba infinitiva, npr. Milke Ivić iz 1972. (koja govori o zapadnoj varijanti hrvatskosrpskoga jezika) i Ive Pranjkovića iz 2016., većina je radova o toj problematici usmjerena na određeni tip infinitiva (historijski, prijedložni, na vrijednosti infinitiva u odnosu *da* + prezent i na infinitiv kao dio futura). Kognitivistički je pristup infinitivu u hrvatskomu standardnomu jeziku zastupljen u malom broju radova (npr. Belaj/Tanacković Faletar 2014).

⁵ Na temelju dugogodišnjih istraživanja istrorumunjskoga jezika A. Kovačec tvrdi da je gramatička podudarnost između istrorumunjskih dijalekata i susjednih hrvatskih dijalekata znatna (1966, 1968, 1998: 301, 315–316). U ovom se radu nastoje utvrditi razmjeri takve podudarnosti u distribuciji infinitiva u vezi s punoznačnim glagolima. Drugo je pitanje je li distribucija infinitivnih rečenica u istrorumunjskom odraz naslijeđenoga povijesnoga stanja ili je riječ o jezičnoj inovaciji pod utjecajem hrvatskoga organskoga idioma. Poznato je, naime, da je danas u rumunjskom, aromunjskom i meglenorumunjskom, tj. u onim istočnoromanskim jezicima koji pripadaju balkanskomu savezu jezika, infinitiv vrlo ograničene uporabe (v. npr. Mišeska Tomić 2006: 413–655). Ovo je pitanje važno i za povijest rumunjskoga jezika. Proučavanje povijesne sintakse rumunjskoga jezika na osnovi korpusne građe i u okvirima dijakronijske formalne sintakse novijega je datuma (v. Hill/Alboiu 2016).

U ovom se radu, zbog metodoloških razloga, obrađuju žejanski dijalekt istrorumunjskoga i munski govor hrvatskoga čakavskoga narječja.⁶ Naime, s obzirom na to da su žejanskomu dijalektu prostorno najbliži, za potrebe su ovoga rada kao reprezentanti čakavskih govora s kojima je žejanski u kontaktu istraživani govor Velih i govor Malih Muna.⁷ Riječ je o naseljima udaljenim oko 3,5 km od Žejana, sa stanovnicima kojih Žejanci vjekovima žive u susjedstvu, usmjereni jedni na druge kulturološkim, vjerskim, rodbinskim i drugim vezama na području Opatijskoga krasa.

Promatrajući sličnosti i razlike između ovih dvaju varijeteta iz perspektive mogućih jezičnih utjecaja, usporedbu opravdava činjenica da je dvojezičnost Žejanaca, koji osim žejanskim govore upravo munskim (kada je riječ o idiomu organskoga podrijetla),⁸ uobičajena barem posljednjih stotinjak godina, da je nesumnjivo u određenoj mjeri postojala stoljećima, a da je danas i potpuna jer jednojezičnih govornika žejanskoga dijalekta više nema (Kovačec 1998, Vrzić 2010, Vrzić/Singler 2016).

U slučaju istrorumunjskoga, razmatrana građa i primjeri navedeni u radu rezultat su pretraživanja korpusa spontanoga govora (Vrzić, Zvezdana. 2018. *Documentation of the Vlashki/Zheyanski Language ('ruo')*. London: SOAS, Endangered Languages Archive. URL: <http://elar.soas.ac.uk/deposit/0543>. Accessed on [insert date here]).⁹ Izbor je tako dobivenih primjera najčešće dopunjen primjerima ovjerenim usmjerenim istraživanjem s izvornim govornikom¹⁰ i s nekoliko primjera navedenih u *Istrorumunjsko-hrvatskom rječniku (s gramatikom i tekstovima)* A. Kovačeca (1998). Da bi usporedba uporabe infinitiva bila što potpunija, ovjere su munskoga govo-

⁶ A. Kovačec bilježi niz fonetskih, fonoloških, leksičkih i morfoloških razlika između vlašškoga ('južnoga') i žejanskoga dijalekta istrorumunjskoga jezika (1998: 312–316). S obzirom na to, moguće je da bi među dvama dijalektima mogla postojati razlika i u uporabi infinitiva, pa je iz metodoloških razloga istraživanje u ovom radu ograničeno na jedan od dvaju dijalekata.

⁷ U literaturi je za oba govora prihvaćen termin munski govor (Malecki 1930: 75, Ivić 1982: 131), pa će se i u ovom radu tako promatrati.

⁸ U novije vrijeme mnogi stanovnici poznaju i kastavski govor kao i hrvatski standardni jezik.

⁹ Korpus je spontanoga govora prikupljen u sklopu projekata jezičnoga dokumentiranja i očuvanja istrorumunjskoga jezika voditeljice Zvezdane Vrzić: *Text Collection and Digital Archiving of Istro-Romanian* (što ga je financirao Endangered Language Fund), *Očuvanje vlašškog i žejanskog jezika* (što su ga financirali Ministarstvo kulture, Istarska županija, Primorsko-goranska županija, Općina Kršan i Općina Matulji) i *Documentation of the Vlashki/Zheyanski Language* (što ga je financirala američka Nacionalna zaklada za znanost). Vidi <http://www.vlaski-zejanski.com> za neke primjere prikupljene građe. Objednjeni jezični korpus, pod nazivom *Documentation of the Vlashki/Zheyanski Language ('ruo')*, pohranjen je u jezičnoj arhivi Endangered Language Archive pri Sveučilištu u Londonu (SOAS) pod brojem 0543.

¹⁰ Zahvaljujemo izvornomu govorniku žejanskoga Mauru Ediju Doričiću lu Ovčariću (rođ. 1954. u Žejanama) na pomoći pri ovjeravanju i/ili prijevodu primjera.

ra dobivene usmjerenim istraživanjem s izvornim govornicima,¹¹ u prvom redu prema predlošku žejanskih potvrda uporabe infinitiva, a u manjoj mjeri prema ovjerama potvrđenim u drugim hrvatskim idiomima.

Ovaj je rad je primarno deskriptivne prirode, no s obzirom na to da je tema kategorizacije i obilježja infinitivnih rečenica bila izuzetno važna u razvoju teorije generativne gramatike i da su u generativnogramatičkoj literaturi ustanovljene mnoge vrijedne deskriptivne generalizacije o infinitivnim rečenicama, polazišta su za ovaj rad uvelike izravno njima motivirana (v. npr. Carnie 2011: 395–422, Cornilescu 2004).

2. DISTRIBUCIJA INFINITIVNIH REČENICA KAO DOPUNA GLAGOLA U ISTRORUMUNJSKOM JEZIKU NA PRIMJERU ŽEJANSKOGA DIJALEKTA

A. Kovačec (1998: 289) navodi sedam oblika morfolškoga infinitiva u istrorumunjskom i naglašava da se prema obliku infinitivnoga sufiksa određuje sedam konjugacijskih tipova. Kao i u hrvatskom jeziku infinitivni je oblik glagola u istrorumunjskom nepromjenjiv, tj. ne pokazuje vrijeme i ne slaže se u broju i/ili rodu sa svojim subjektom. U žejanskom se dijalektu, kao i u munskom govoru, infinitiv rabi: a) u samostalnoj poziciji, tj. infinitivna rečenica može biti glavna, a ne zavisna rečenica, i b) u nesamostalnoj poziciji, tj. infinitivna je rečenica zavisna rečenica u ulozi subjekta, predikata, priložne oznake ili dopune prijedloga i osobito glagola.¹²

U ovom će radu u središtu zanimanja biti distribucija infinitivnih rečenica u potonjoj poziciji, tj. kada su infinitivne rečenice dopune glagola, posebice punoznačnih. U prvom će se poglavlju prikazati njihova raspodjela u žejanskom dijalektu, a u sljedećem poglavlju bit će riječ o distribuciji tih rečenica u munskom govoru.

2.1. *Infinitiv u nesamostalnoj poziciji, uz pomoćne glagole*

Infinitivni se oblik glagola u istrorumunjskom rabi u tvorbi složenih vremena: futura, restriktiva (ili kondicionala-optativa) sadašnjega i restriktiva (ili kondicionala-optativa) prošloga (Kovačec 1998: 293, 295). U sva se tri slučaja koriste oblici glagola *vre* 'htjeti', tj. prezent, kondicional sadašnji i kondicional prošli. Slijede primjeri futura i kondicionala sadašnjeg.

¹¹ Zahvaljujemo ispitanicima za govor Velih Muna: Borisu Pelozu (rođ. 1944.) i Tei Pelozu (rođ. 1968.), a za govor Malih Muna Zvezdani Bučković (rođ. 1976.).

¹² Usp. primjerice Mišeska Tomić (2006: 511–540), Kalsbeek (1998: 281–291), Ivić (1972).

- (1) *Âmna na dvajset ši pâtru, ni ura nu ver ântrega află.*
 idi PREP dvadeset i četiri niti jedna NEG ćeš cijela nać-INF¹³
 Idi dvadeset i četvrtog, nećeš niti jednu naći cijelu.
- (2) *Žejânski, nu pok maj zamisli [...] ke reş ută.*
 žejanski NEG mogu više zamisli-INF da bih zaboravi-INF
 Žejanski, ne mogu niti zamisliti [...] da bih (ga) zaboravila.

2.2. *Infinitiv u nesamostalnoj poziciji, uz punoznačne glagole*

U sljedećim je primjerima infinitivni glagol predikat zavisne rečenice, a ta je infinitivna zavisna rečenica argument, tj. dopuna glavnoga punoznačnoga glagola. U svim su primjerima ti punoznačni glagoli takozvani *kontrolni glagoli*, odnosno glagoli čiji subjekt ili u pojedinim slučajevima objekt „upravlja“ referencijom neizrečenoga subjekta u zavisnoj infinitivnoj rečenici (Radford 2004: 91, 331). Drugim riječima, subjekt ili objekt glavne rečenice i subjekt zavisne infinitivne rečenice sureferencijalni su (*coreferential*) (Radford 2004: 332).

2.2.1. Uz modalne glagole *pute* ‘moći’, *morej* ‘morati’, *nu kutezâ* ‘ne smjeti’ i sl.

- (3) *Nu-l pok avzi.*
 NEG=ga mogu ću-INF
 Ne mogu ga ćuti.
- (4) *Čă ke morej aşă fi.*
 ono da mora tako biti
 To da tako mora biti.
- (5) *E tu âta jime nu kuteţi spure.*
 a ti druga ime ne smiješ reć-INF
 A drugo mu ime ti ne smiješ reći.

2.2.2. Uz aspektne glagole *poşni* ‘početi’, *uţej* ‘običavati’, *fini* ‘završiti’ i sl.

- (6) *Vlăt-am vo ši poşnit-am vo sviri.*
 Uzeo/la¹⁴=imam je i počeo/la=imam je svira-INF
 Uzeo sam je i počeo svirati.

¹³ Budući da je u središtu rada distribucija infinitivnih glagola i rečenica kojima su oni predikati, ispod originala se donosi pojednostavljena jezična analiza, tj. doslovan prijevod pojedinačnih riječi. Morfosintaktički su u prvom redu označeni infinitivni glagol i još neke gramatičke riječi. Ispod toga slijedi slobodan prijevod na hrvatski standardni jezik. Kratice su sljedeće: PREP = prijedlog, NEG = negacija, INF = infinitiv, F = ženski rod, = označava klitiku.

¹⁴ U istrorumunjskom se particip prošli ne slaže u rodu i broju sa subjektom. U glosi je preveden hrvatskim glagolskim pridjevom radnim muškoga i ženskoga roda. U slobodnom je prijevodu napisan relevantan oblik, ovisno o izrečenom subjektu ili kontekstu duljega teksta u kojem je primjer ovjeren.

- (7) *Prin plăca s-av užejt vindavej.*
 po tržnica se=ima običavao/la prodava-INF
 Prodavalo se na tržnici.

2.2.3. Uz kauzativne glagole *făce* 'činiti, raditi', *lasă* 'pustiti, dopustiti, ostaviti', *dă* 'dopustiti', *dozvoli* 'dopustiti', *ažută* 'pomoći' i sl.

- (8) *Jo-j făce lăpte din ârpe târli.*
 ja=ću čini-INF mlijeko iz kamen teć-INF
 Ja ću učiniti da iz kamena (po)teče mlijeko.
 (Kovačec 1998: 196)
- (9) *Je te lăsa kopej aluj polje.*
 on te pusti kopa-INF njegov polje
 Dopušta ti obrađivati njegovo polje.
- (10) *Văk am verit ažută kosi.*
 uvijek imam došao/la pomoć-INF kosi-INF
 Uvijek sam dolazila pomoći kositi.

Bez razlike u značenju uz kauzativne je glagole moguća i finitna zavisna rečenica sa zavisnim veznikom *neka* 'da, neka, tako da'.

- (11) *Je te lăsa neka kopeš aluj polje.*
 on te pusti da kopaš njegov polje
 Dopušta ti da obrađuješ njegovo polje.

2.2.4. Uz voluntativne glagole *vrę* 'htjeti', *voli* 'voljeti', *želi* 'željeti' i sl.

- (12) *Vrę ręș âmnă pre brigure.*
 htje-INF bih hoda-INF po planine
 Htio bih hodati planinama.
- (13) *Čăja anostru av jăko volit kântă.*
 otac naš ima jako volio/la pjeva-INF
 Naš je otac jako volio pjevati.

2.2.5. Uz deziderativne glagole *ufej se* 'nadati se', *misli* 'nadati se; namjeravati', *obeči* 'obećati', *provej* 'pokušati', *kavtă* 'pokušati' i sl.

- (14) *Misles veri.*
 nadam.se doć-INF
 Nadam se doći.
- (15) *Obečit-av veri.*
 obećao/la=ima doć-INF
 Obećao je doći.

- (16) *N-am provejt ji.*
 NEG=imam pokušao/la ić-INF
 Nisam pokušao ići.

Bez promjene u značenju moguća je i finitna zavisna rečenica sa zavisnim veznikom *ke'da'*.

- (17) *Misles ke voj veri.*
 nadam.se da ću doć-INF
 Nadam se da ću doći.
 (18) *Obečit lj-av ke va veri.*
 obećao/la mu/joj=ima da će doć-INF
 Obećao sam mu/joj doći.

2.2.6. Uz glagole kretanja *veri* 'doći', *męre* 'ići, otići', *âmnâ* 'hodati, ići, otići' i sl.

- (19) *Vâk am verit ažutâ kosi.*
 uvijek imam došao/la pomoć-INF kosi-INF
 Uvijek sam dolazila pomoći kositi.

2.2.7. Uz psihološke glagole *dopadej se* + DAT 'svidati se' i sl.

- (20) *Dopade mi se mnâ pre brigure.*
 sviđa mi se hoda-INF po planine
 Sviđa mi se hodati planinama.

2.2.8. Uz glagole percepcije *vedę* 'vidjeti', *avzi* 'čuti' i sl.

- (21) *Avzut-am amev čâje učide divlju pork.*
 čuo/la=imam moj otac ubi-INF divlja svinja
 Čuo sam oca kako ubija divlju svinju.

2.2.9. Uz glagole mentalne percepcije *utâ* 'zaboraviti', *domisli* 'sjetiti se' i sl.

- (22) *Utât-am ziče le none ča štorije.*
 zaboravio/la=imam reć-INF PREP baka ova priča
 Zaboravio sam ispričati baki ovu priču.

2.2.10. Uz glagole znanja *šti* 'znati' i sl.

- (23) *Ši j-am štivout slovele pisęj.*
 i ja=imam znao/la slova pisa-INF
 I znao sam kako pisati slova.

2.3. Punoznačni glagoli s kojima infinitivna rečenica nije dopuštena

Uz nekoliko tipova glagola, čak i kada je uvjet sureferencijalnosti glavnoga subjekta ili objekta i zavisnoga subjekta zadovoljen (dakle i u tzv. kontrolnim kontekstima), te u slučaju glagola pomaknutoga subjekta kao što je *htjeti*, u žejanskom se koriste zavisne finitne, a ne infinitivne rečenice.¹⁵

2.3.1. Uz voluntativne glagole kao *vrę* 'htjeti'

Kada voluntativni glagol kao *vrę* 'htjeti' ne kontrolira referenciju zavisnoga subjekta, tj. kada glavni i zavisni subjekt nisu sureferencijalni, koristi se finitna rečenica.

(24) *Jo ręš vrę ke kânti.*
ja bih htje-INF da pjevaš
Htio bih da pjevaš.

U ovom se slučaju ovaj glagol u drugim jezicima, ali ne i u žejanskom, ponaša kao glagol pomaknutoga subjekta.¹⁶

2.3.2. Uz direktivne glagole kao *neputi* 'nagovoriti, uvjeriti', *rugå* 'moliti', *ziče* 'reći'¹⁷ i sl.

Rečnična dopuna direktivnih glagola mora biti finitna rečenica čak i kada objekt glavne rečenice kontrolira subjekt zavisne rečenice, tj. surefe-

¹⁵ Ranije je navedeno uz koje glagole uporaba infinitivnih rečenica može varirati i s finitnim rečenicama.

¹⁶ Glagol *htjeti* u jezicima je poput engleskoga moguć u kombinaciji s infinitivnom rečenicom i kada glavni i zavisni subjekt nisu sureferencijalni. Tada se glagol *htjeti* naziva *raising verb* ili glagol pomaknutoga subjekta (Aljović 2014: 120). Prema generativno-gramatičkoj sintaktičkoj teoriji (v. npr. Radford 2004, Carnie 2011, Mihajlović 1998) taj glagol u engleskom i u sličnim jezicima zahtjeva „podizanje“ ili „pomicanje“ zavisnoga subjekta u poziciju objekta glavne rečenice. Na primjer:

I want him to come.

ja želim njega PREP doć-INF
Želim da dođe.

Glagoli su pomaknutoga subjekta (u objekt glavne rečenice) oni prividni objekt kojih je u akuzativu semantički zapravo subjekt, tj. argument infinitivnoga glagola. Argument je glavnoga glagola cijela zavisna rečenica. U žejanskom, kao i u hrvatskom, konstrukcija kao u engleskom nije gramatička, već je moguće upotrijebiti samo finitnu rečenicu. Postoji i druga vrsta glagola pomaknutoga subjekta (u subjekt glavne rečenice), kao npr. *seem* 'izgledati' u engleskom. Ta vrsta glagola u ovom radu nije razmatrana.

¹⁷ Glagol *reći* može po svojem značenju, tj. interpretaciji, biti ili direktivni glagol ili glagol govorenja (v. 2.3.4.).

rencijalan je s njime (usp. s kauzativnim glagolima pod 2.2.3. s kojima je infinitiv uobičajen, ali varira u uporabi s finitnom rečenicom).

- (25) *Av âl rugât neka râmara ku jâle.*
ima njega/nju molio/la da ostane s njima.F
Molio ga je da ostane s njima.
(Kovačec 1998: 168)

2.3.3. Uz epistemičke glagole kao *krêde* 'vjerovati', *misli* 'misliti' i sl.

- (26) *Krêde ke majbire kânta.*
vjeruje da najdobro pjeva
Vjeruje da najbolje pjeva.

2.3.4. Uz glagole govorenja kao *ziče* 'reći' i sl.

Rečenična dopuna glagola govorenja mora biti finitna rečenica čak i kada su glavni i zavisni subjekti sureferencijalni.

- (27) *Zis-av ke va veri.*
rekao/la=ima da će doći-INF
Rekao je da će doći.

Uporaba je infinitivnih rečenica u ovom kontekstu negramatična: **Zis-av veri* 'Rekao/la je/rekli su da će doći', doslovno 'rekao/la je/rekli su doći'.

Uz sve se ostale glagole, kada uvjet sureferencijalnosti glavnoga i zavisnoga subjekta nije zadovoljen, koriste samo finitne zavisne rečenice.

2.4. Sažetak o infinitivnim rečenicama u žejanskom dijalektu

Infinitivne su rečenice u žejanskom moguće:

1. U slučaju sureferencijalnosti glavnoga i zavisnoga subjekta (tzv. subjektne kontrole) s većinom glagola osim s epistemičkim glagolima i glagolima govorenja.
2. U slučaju sureferencijalnosti glavnoga objekta i zavisnoga subjekta (tzv. objektne kontrole) s kauzativnim i deziderativnim glagolima. Ovdje je fakultativno moguća i uporaba finitne rečenice.

Infinitivne rečenice u žejanskom dijalektu nisu moguće:

1. S epistemičkim glagolima i glagolima govorenja, i onda kada su glavni i zavisni subjekt sureferencijali, mogu se rabiti samo finitne rečenice.

2. S direktivnim glagolima, iako su oni glagoli objektne kontrole, mogu se rabiti samo finitne rečenice.
3. S glagolom *vre* 'htjeti', u slučaju kada glavni i zavisni subjekt nisu sureferencijalni, rabe se samo finitne rečenice (v. bilješku 15).
4. U svim se ostalim slučajevima kada ne postoji odnos subjektne kontrole, tj. odnos sureferencijalnosti glavnoga i zavisnoga subjekta, rabe samo finitne rečenice.

3. DISTRIBUCIJA INFINITIVNIH REČENICA KAO DOPUNA GLAGOLA U MUNSKOM GOVORU¹⁸

3.1. *Infinitiv u nesamostalnoj poziciji, uz pomoćne glagole*

3.1.1. U munskomu govoru infinitivni oblik glagola sudjeluje u tvorbi futura uz nenaglašene prezentske oblike pomoćnoga glagola *htjeti*. Jednako se iskazuje i buduća učestala radnja i namjera ili sklonost subjekta.

(28) *Jutra će nan stara mama prit.*

Sutra će nam doći baka.

(29) *Pa ćemo saki dan to pomalo nagrñivat.*

Pa ćemo svaki dan to polako nagrtati.

(30) *Ćeš kupit?*

Namjeravaš li kupiti?

3.1.2. S pomoćnim oblicima *nemoj/nemojte*, kojima se iskazuje „manje urgentna“ opomena od one iskazane nesvršenim infinitivom i česticom *ne* (Kalsbeek 2003: 107). Oblikom *nemoj/nemojte* uz svršeni infinitiv naglašava se „nepoželjnost rezultata radnje“ (Kalsbeek 2003: 107).

(31) *Nemojte ocu se vino popit!*

Nemojte ocu popiti sve vino!

3.2. *Infinitiv u nesamostalnoj poziciji, uz punoznačne glagole*

U sljedećim je primjerima infinitivni glagol kao i u žejanskim primjerima predikat zavisne rečenice koja je dopuna glavnoga punoznačnoga glagola. Punoznačni su glagoli 'kontrolni', što znači da njihov subjekt ili objekt „upravlja“ referencijom neizrečenoga subjekta u zavisnoj infinitiv-

¹⁸ O munskom govoru v. Ribarić (1940, 2002), Maćecki (1930, 2007), Ivić (1982), Moguš (1982), Lukežić (1990).

noj rečenici. Subjekt ili objekt glavne rečenice i subjekt zavisne infinitivne rečenice u sureferencijalnom su odnosu.

3.2.1. Uz modalne glagola *moć* 'moći', *morat* 'morati', *ne smit* 'ne smjeti' i sl.

- (32) *More se čuda tega dobrega vidit.*
Može se puno toga lijepoga vidjeti.
(33) *Mora mu postelj pokazat.*
Mora mu pokazati krevet.
(34) *Na stare ljude se ne smi vapit.*
Na starce se ne smije vikati.

3.2.2. Uz aspektne glagole *počet* 'početi', *užat* 'običavati', *finit* 'završiti' i sl.

- (35) *Zev san tanburicu i počev san svirat.*¹⁹
Uzeo sam tamburicu i počeo svirati.
(36) *Onda bimo užali zakantat ž nju.*
Onda bismo s njom običavali zapjevati.
(37) *Prit ću kada finen se sadit.*
Doći ću kada sve posadim.

3.2.3. Uz kauzativne glagole *pustit* 'pustiti, dati, dopustiti', *dovolit* 'dopustiti', *pomoć* 'pomoći', *činit* 'činiti, djelovati' i sl.

- (38) *On ga je pustiv kopat na njegovoj njivi.*
On mu je dopustio kopati na svojoj njivi.
(39) *Sused ti ni dovoliv kopat na njegovoj njivi.*
Susjed ti nije dopustio kopati na svojoj njivi.
(40) *Pomogav san in travu kosit.*
Pomogao sam im kositi travu.

Uz isti se tip glagola ovjerava i finitna zavisna rečenica s veznikom *da*.

- (41) *On ga je pustiv da kopa na njegovoj njivi.*
On mu je dopustio kopati na svojoj njivi.

3.2.4. Uz voluntativne glagole *tit* 'htjeti', *volit* 'voljeti', *želit* 'željeti' i sl.

- (42) *Ljudi su ga tili stuć.*
Ljudi su ga htjeli istući.

¹⁹ Ispitanici nisu ovjerali rečenice tipa *Počev san bit...* kada se odnose na stanje (npr. 'gladan', 'žedan', 'nervozan', 'ljut'), već samo: *Ogladniv san., Biv san jako žajan., Ma san biv žajan.*

(43) *Naš ćaća voli kantat.*

Naš otac voli pjevati.²⁰

(44) *Želin se navadit govorit da bin po svitu mogla živit.*

Želim naučiti govoriti da bih po svijetu mogla živjeti.

3.2.5. Uz deziderativne glagole *mislit* 'namjeravati', *naminit* 'namjeravati', *provat* 'pokušati', *nastat* 'nastojati', *obećat* 'obećati' i sl.

(45) *Mislin se oženit.*

Namjeravam se oženiti.

(46) *Naminiv je nju mučit.*

Namjeravao ju je mučiti.

(47) *Nis provav poč.*

Nisam pokušao ići.

(48) *Nastav san duboko orat.*

Nastojao sam duboko orati.

(49) *Obećav je prit.*

Obećao je doći.

Uz glagol je *obećat* 'obećati' ovjerena i finitna zavisna rečenica s veznikom *da* bez promjene značenja.

(50) *Obećav je da će prit.*

Obećao je da će doći.

3.2.6. Uz glagole kretanja *prit* 'doći', *poć ća* 'ići, otići', *hodit* 'hodati, ići' i sl.

(51) *Gospud za Božić pride hižu blagoslovit, a mi za Vazam gremo hranu blagoslovit.*

Svećenik za Božić dođe blagosloviti kuću, a mi za Uskrs idemo blagosloviti hranu.

(52) *Šav je ća z Mun delo iskat.*

Otišao je iz Muna tražiti posao.

3.2.7. Uz psihološke glagol *dopadat se* + DAT 'dopasti se, sviđati se' i sl.

(53) *Meni se ne dopade na stare ljude vapit.*

Meni se ne sviđa vikati na starce.

²⁰ Uobičajenija je umjesto konstrukcije *voliv* + infinitiv konstrukcija *rad/rada* + finitni glagolski oblik: *rad kanta, rada bi imev*.

3.2.8. Uz glagole percepcije *vidit* 'vidjeti', *čut* 'čuti, slušati'

- (54) *Smiron ga vidin hodit do Svetega Pavla šest kilometri, a da ne more delat.*
Stalno ga vidim kako hoda šest kilometara do Svetoga Pavla, a da ne može raditi.
- (55) *Čuv san ženske saki večer od štrigarij povidat.*
Svaku sam večer čuo žene kako pripovijedaju o čarolijama.

3.2.9. Uz glagole mentalne percepcije *zabit* 'zaboraviti', *zmislit se* 'sjetiti se' i sl.

- (56) *Zabiv san staroj mami ono povidat.*
Zaboravio sam baki ono ispričati.
- (57) *Kasno san se zmisliv staroj mami južinu prinest.*
Kasno sam se sjetio baki donijeti ručak.

3.2.10. Uz glagole znanja *znat* 'znati' i sl.

- (58) *On je znav kosje načinit.*
On je znao napraviti dršku kose.

3.2.11. Uz direktivne glagole kao *nagnat* 'nagnati, nagovoriti, uvjeriti' i sl.

- (59) *Nagnav ju je to načinit.*
Nagnao ju je to učiniti.

U tom slučaju, odnosno kada objekt glavne rečenice kontrolira subjekt zavisne rečenice bez da se promijeni značenje, moguća je kao dopuna i finitna rečenica.

- (60) *Jive ju je nagnav da to reče.*
Ive ju je nagnao to reći.

3.3. *Punoznačni glagoli s kojima infinitivna rečenica nije dopuštena*

Uz neke glagole, pa i kada su glavni subjekt ili objekt i zavisni subjekt u odnosu sureferencijalnosti (dakle u tzv. kontrolnim kontekstima), kao i kada je riječ o glagolima poput *otit* 'htjeti' koji je u nekim drugim jezicima glagol pomaknutog subjekta, i u munskom se govoru ovjeravaju jedino zavisne finitne rečenice.

3.3.1. Uz voluntativne glagole kao *otit* 'htjeti'

U slučaju kada voluntativni glagol poput *otit* 'htjeti' ne kontrolira referenciju zavisnoga subjekta, tj. kada glavni i zavisni subjekt imaju zasebne referencije, moguća je jedino finitna rečenica.

- (61) *Jive bi otiv da mu to pročitaš.*
Ive bi htio da mu to pročitaš.

3.3.2. Uz dio je direktivnih glagola kao *prosit* 'moliti' dopuna finitna rečenica iako uz njih objekt glavne rečenice kontrolira subjekt zavisne rečenice, odnosno sureferencijalan je sa subjektom zavisne rečenice.²¹

- (62) *Prosiḡ ga je da ž njimi bude.*
Molio ga je da bude s njima.

3.3.3. Uz neke deziderativne glagole poput *ufat se* 'nadati se' i *nadat se* 'nadati se'

- (63) *Ufan se da ću prit.*
Nadam se da ću doći.

3.3.4. Uz epistemičke glagole kao *verovat* 'vjerovati', *mislit* 'misлити' i sl.

Uz epistemičke glagole nije ovjerena infinitivna, već finitna zavisna rečenica s veznikom *da*.

- (64) *Jive veruje da je ona to rekla.*
Ive vjeruje da je ona to rekla.

3.3.5. Uz glagole govorenja kao *reć* 'reći' i sl.

Rečenična je dopuna glagola govorenja kao što je *reć* 'reći' uvijek finitna rečenica bez obzira na to je li glavni subjekt sureferencijalan sa zavisnim.

- (65) *Rekav je da će prit.*
Rekao je da će doći.

Uporaba je infinitivnih rečenica u ovom kontekstu neovjerena, tj. negramatična, npr. **Rekav je prit.*

²¹ Usp. 3.2.3., 3.2.5. i 3.2.6. u kojima je pokazano da uz kauzativne glagole, neke deziderativne i direktivne glagole u munskom govoru uobičajena uporaba infinitivnih rečenica može varirati i s finitnim rečenicama, npr. uz *pustit*, *obećat*, *nagnat*.

3.4. Sažetak o infinitivnim rečenicama u munskom govoru

Infinitivne *su* rečenice u munskom govoru *moгуće*:

1. U slučaju sureferencijalnosti glavnoga i zavisnoga subjekta (tzv. subjektne kontrole) s većinom glagola, osim s epistemičkim glagolima i glagolima govorenja.
2. U slučaju sureferencijalosti glavnoga objekta i zavisnoga subjekta (tzv. objektne kontrole) s kauzativnim i percepcijskim glagolima. Uz prve je glagole, kao i uz neke deziderativne i direktivne, fakultativno moguća i finitna rečenica.

Infinitivne rečenice u munskom govoru *nisu mogućе*:

1. Uz glagol *otit* 'htjeti', kada glavni i zavisni subjekt imaju zasebne referencije, glagolske su dopune samo finitne rečenice
2. Uz epistemičke su glagole i glagole govorenja i u slučaju subjektne kontrole ovjerene samo finitne rečenice.
3. Uz dio su direktivnih glagola, kao i uz dio deziderativnih glagola i kauzativnih glagola, iako su glagoli objektne kontrole, dopune samo finitne rečenice.
4. U svim ostalim slučajevima kada ne postoji odnos subjektne kontrole, tj. sureferencijalnosti glavnoga i zavisnoga subjekta, dopune su samo finitne rečenice.

4. ZAKLJUČAK

U sljedećoj tablici sažeto je prikazana distribucija infinitivnih rečenica u žejanskom dijalektu i u munskom govoru na temelju građe predstavljene u ovom radu. Tablica sadrži i podatke za rumunjski koji se temelje na analizi predstavljenoj u radu Mišeska Tomić 2006 (511–540).

Tablica 1: Distribucija infinitivnih rečenica kao glagolskih dopuna u žejanskom dijalektu u usporedbi s munskim govorom i rumunjskim jezikom

	konstrukcija	žejanski	munski	rumunjski
Modalni glagoli (npr. <i>moći</i>)	SK	+	+	+/-
Aspektni glagoli (npr. <i>početi</i>)	SK	+	+	+/-
Voluntativni glagoli (npr. <i>htjeti</i>)	SK	+	+	-
Voluntativni glagoli (npr. <i>htjeti</i>)	PSO	-	-	%?+/- ²²
Glagoli kretanja (npr. <i>ići</i>)	SK	+	+	-
Psihološki glagoli (npr. <i>svidati se</i>)	SK	+	+	-
Glagoli mentalne percepcije (npr. <i>zaboraviti</i>)	SK	+	+	-
Glagoli znanja (npr. <i>znati</i>)	SK	+	+	-
Glagoli percepcije (npr. <i>vidjeti</i>)	OK	+	+	-
Kauzativni glagoli (npr. <i>pustiti</i>)	OK	+/-	+/-	-
Deziderativni glagoli (npr. <i>namjeravati</i>)	SK	+/-	+/-	+/-
Direktivni glagoli (npr. <i>uvjeriti</i>)	OK	-	+/-	-
Epistemički glagoli (npr. <i>vjerovati</i>)	SK	-	-	-
Glagoli govorenja (npr. <i>reći</i>)	SK	-	-	-

Legenda: SK = subjektna kontrola, OK = objektna kontrola, PSO = glagol pomaknutog subjekta (u objekt glavne rečenice), + = infinitivna rečenica je moguća, - = infinitivna rečenica nije moguća, +/- = i infinitivna i finitna rečenica moguće su bez razlike u značenju

Uporaba je infinitivnih rečeničnih dopuna u žejanskom dijalektu i munskom govoru moguća u kontrolnim kontekstima, bilo u uvjetima subjektne ili objektna kontrole, i to uz veliki broj punoznačnih glagola. U oba je jezična varijeteta uporaba infinitivnih rečenica najvećim dijelom podudarna. Infinitiv se koristi uz modalne, aspektne i voluntativne glagole, glagole kretanja, psihološke glagole, glagole mentalne percepcije, glagole znanja i percepcije, te uz kauzativne i deziderativne glagole. Uz kauzalne i deziderativne glagole moguće su, međutim, i finitne rečenice bez razlike u značenju u oba sustava. S nekoliko glagolskih tipova, kao što su direktivni (u munskom samo s pojedinačnim takvim glagolima), epistemički glagoli i glagoli govorenja, infinitiv ni u žejanskom dijalektu ni u munskom govoru nije gramatičan. Niti žejanski dijalekt niti munski govor ne dopuštaju uporabu infinitiva s

²² Prema pisanju Mišeske Tomić (2006: xxi): % = prihvatljivo u nekim dijalektima i za neke govornike, ? = možda prihvatljivo. Drugim riječima, uporaba je infinitiva u rumunjskom u ovom kontekstu donekle prihvatljiva u nekim dijalektima i za neke govornike.

glagolima pomaknutoga subjekta (u objekt), primjerice u kombinaciji s voluntativnim glagolom poput *htjeti*, kada takav glagol ne stoji u konstrukciji u kojoj postoji subjektna kontrola.

Zanimljivo je i važno primijetiti da je žejanski, tj. istrorumunjski, s obzirom na distribuciju infinitiva znatno različit od njemu srodnoga rumunjskoga jezika. U rumunjskom je uporaba infinitivne dopune dopuštena, ali ne i jedino moguća, samo uz modalne, aspektne i deziderativne glagole, a uvjetno i uz glagole pomaknutoga subjekta. Tom svojom značajkom istrorumunjski ne pripada jezicima balkanskoga saveza, za razliku od rumunjskoga koji je jedan od njihovih tipičnih predstavnika.

LITERATURA

- Aljović, Nadira (2014). Aspekt nekauzativnih glagola u bosanskom i engleskom jeziku, *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Zenici*, XII, pp. 119–146.
- Belaj, Branimir/Goran Tanacković Faletar (2014). *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga prva. Imenska sintagma i sintaksa padeža*, Zagreb: Disput.
- Carnie, Andrew (2011). *Syntax: A Generative Introduction*, Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Cornilescu, Alexandra (2004). *Complementation in English: A minimalist approach*, <http://ebooks.unibuc.ro/filologie/cornilescu/cuprins.htm>.
- Friedman, Victor A. (2005). Balkans as a Linguistic Area, *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2. izdanje [ur. Keith Brown], Oxford: Elsevier, pp. 657–672.
- Hill, Virginia/Gabriela Alboiu (2016). *Verb Movement and Clause Structure in Old Romanian*, Oxford: Oxford University Press.
- Ivić, Milka (1972). Problematika srpskohrvatskog infinitiva, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XV/2, pp. 115–136.
- Ivić, Pavle (1982). O munskom govoru u severnoj Istri, *South Slavic and Balkan linguistics*, 2, pp. 131–155.
- Joseph, Brian D. (1983). *The synchrony and diachrony of the Balkan infinitive: A study in areal, general and historical linguistics*, vol. 1, Cambridge: Cambridge University Press.
- Kalsbeek, Janneke (1998). *The Čakavian Dialect of Orbanici near Žminj in Istria*, *Studies in Slavic and General Linguistics*, vol. 25, Amsterdam: Rodopi.

- Kalsbeek, Janneke (2003). Jedno poglavlje iz sintakse istarske čakavštine: upotreba glagolskih oblika, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 12, pp. 103–113.
- Kovačec, August (1966). Quelques influences croates dans la morphosyntaxe istroroumaine, *SRAZ*, 21/22, pp. 57–76.
- Kovačec, August (1968). Observations sur les influences croates dans la grammaire istroroumaine, *La Linguistique*, 4/1, pp. 79–115.
- Kovačec, August (1998). *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik (s gramatikom i tekstovima)*, Pula: Znanstvena udruga "Mediterran".
- Lukežić, Iva (1990). *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*, Rijeka: ICR.
- Małecki, Mieczysław (1930). Przegląd Słowiańskich gwar Istrii, *Prace Komisji Językowej*, 17, Kraków: Polska Akademia umiejętności.
- Małecki, Mieczysław (2007). *Čakavske studije*, Rijeka: Maveda.
- Mihaljević, Milan (1998). *Generativna sintaksa i semantika*, Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.
- Mišeska Tomić, Olga (2004). The Balkan Sprachbund morpho-syntactic properties: An introduction, *Balkan syntax and semantics* [ur. Olga Mišeska Tomić], Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, pp. 1–50.
- Mišeska Tomić, Olga (2006). *Balkan Sprachbund morpho-syntactic features*. Dordrecht: Springer.
- Moguš, Milan (1982). Čakavština Opatijskog krasa, *Radovi Zavoda za slavenšku filologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu*, 17, pp. 1–14.
- Pranjeković, Ivo (2016). O infinitivu, *Gramatika u riječima i riječi u gramatici*, Zagreb: Matica hrvatska, pp. 82–89.
- Radford, Andrew (2004). *English syntax: An introduction*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Ribarić, Josip (1940). Razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri, *Srpski dijalektološki zbornik*, 9, pp. 1–207.
- Ribarić, Josip (2002). O istarskim dijalektima: razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri s opisom vodičkog govora, Pazin: Josip Turčinović.
- Sandfeld, Kristian (1930). *Linguistique balkanique: problèmes et résultats*, Paris: Librairie C. Klincksieck.
- Vranić, Silvana (2003). Iz sintakse paških čakavskih govora, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 12, pp. 151–167.
- Vrzić, Zvezdana (2010). *Očuvanje vlaškog i žejanskog projekta*, web stranica: <http://www.vlaski-zejanski.com>.

Vrzić, Zvezdana/John V. Singler (2016). Identity and language shift among Vlashki/Zheyanski speakers in Croatia, *Language Documentation and Conservation in Europe* [ur. Vera Ferreira i Peter Bouda], *Language Documentation and Conservation Special Publication* 09, pp. 51–68, dostupno: <https://scholarspace.manoa.hawaii.edu/handle/10125/24659>.

The use of infinitival clauses in the Istro-romanian Zheyanski dialect and in the Chakavian dialect of mune

The article compares the distribution of infinitival complement clauses in two language varieties, the Zheyanski dialect of the endangered Istro-Romanian language, spoken in Žejane, and the Munski variety of the Chakavian dialect of Croatian, spoken in Vele Mune and Male Mune. All locations are on the peninsula of Istria in Croatia. The two language varieties are used by the bilingual speakers living in Žejane today, as they have been in the last several generations of Zheyanski speakers, and contact influence between them is very likely. The analysis presented in the paper is based on corpus and, to a smaller extent, elicited data in the case of Zheyanski and on elicited data in the case of Munski. The article presents a contribution to the description of the use of infinitivals in two language varieties where it has not been thoroughly explored yet. It is also a necessary descriptive step toward a better understanding of the issue of contact-induced language change in Zheyanski as well as the use of infinitival complements in different varieties of Eastern Romance.

The distribution of infinitival clauses in Zheyanski and Munski is largely the same: Infinitival complements are used with subject and object control verbs, never with raising verbs. Infinitivals can come after the following subject and object control verbs: modal, aspectual, volitional, psychological, causative, desiderative and perceptual verbs and verbs of movement, mental perception and knowing. In Zheyanski, a finite clause must follow directive and epistemic verbs and verbs of speaking. In Munski, the same is true of epistemics and verbs of speaking, but with some directive verbs, an infinitival complement is acceptable but it is in variation with the finite complement. In contrast, Zheyanski is significantly different from Romanian, a related language, with respect to the distribution of infinitival complements. Unlike Zheyanski (and Munski), Romanian is characterized by a much reduced distribution as well as optional use of infinitival verbal complements, which is a syntactic feature typical of languages of the Balkan Sprachbund.

Key words: Zheyanski dialect of Istro-Romanian, Chakavian dialect of Mune, infinitival complement clauses, Balkan Sprachbund

